

розвиток греко-католицизму як католицької конфесії. Це особливо виразно помітно у практичній діяльності Церкви.

Наявні в ній регіональні особливості не вкладаються у спрощену схему конкуренції названих напрямків, а визначаються скоріше специфікою завдань душпастирської роботи на різних українських теренах. Всеукраїнський статус УГКЦ виявляється не в перенесенні осідку її керівництва в столицю, а в її значущій для суспільства діяльності (духовно-виховній, просвітницькій, соціально-благодійницькій), котру греко-католицькі чинники намагаються відповідно спрямовувати. Але наявні й проблемні наслідки цього процесу – як чергові непорозуміння з УПЦ МП, так і об'єктивне співсприяння регіоналізації країни (оскільки духовні пропозиції греко-католиків мають помітні відмінності від православних).

Теперішній стан УГКЦ можна оцінити як досить конкурентоздатний на «ринку релігій» в сучасній плюралістичній Україні (цьому сприяють, зокрема, її освітні програми, розширювана діяльність її ЗМІ), хоч намагання вийти на «велику Україну» показали, що для напрацьовування авторитету в секулярному суспільстві треба шукати й нових підходів.

5. ХРИСТІЯНСЬКЕ ЧЕРНЕЦТВО УКРАЇНИ

Більш ніж 1000-літній інститут українських християнських монастирів на зломі 80-90-х років минулого століття зазнав, як і вся вітчизняна церква, чергових істотних змін, спричинених не скільки іманентними процесами в самому церковно-монастирському комплексі, стільки радикальними переорієнтаціями Української держави і суспільства в політичній, економічній, соціальній та духовній сферах, у системі загальнозначущих етнокультурних цінностей та пріоритетів.

Об'єктивно, внутрішньо- та зовнішньоцерковні процеси і тенденції в сакральній сфері у напрямі повноти забезпечення і реалізації релігійної свободи певною мірою активізувалися після всезагального відзначення 1000-ліття введення християнства на Русі (1988 р.), пов'язаної з цим помітної лібералізації партійно-державного ставлення до інституту церкви і могли б за інших обставин у неспішному режимі еволюціонувати десятиліттями. Однак в умовах кардинальних суспільно-політичних, економічних, політико-правових, духовних, національних, культурних змін в Україні ці процеси і тенденції набули

різкого прискорення, активного вияву й реалізації, матеріалізуючись у масштабних виявах публічної релігійності, прагненні окремих конфесій до незалежності від традиційних церковних центрів чи зміни підпорядкування; у неформальному, явочним порядком перерозподілі між конфесіями культових будівель та майна, поверненні їх з державної та комунальної власності; у зростанні мережі церков та релігійних організацій, чисельності духовенства, монастирів та чернецтва; сформуванні в багатьох церквах та монастирях ядра діяльного, ініціативного білого та чорного духовенства, підтриманого національно-патріотичними рухами і необтяженого минулим досвідом надто обережного співіснування з державою; в різкому збільшенні релігійних навчальних закладів, церковних та монастирських періодичних видань тощо.

За всієї віддаленості інституційованих сакральних структур (релігійних управлінь, центрів, монастирів, релігійних братств, місій тощо) від політики і економіки, за правостановленої відокремленості церкви від держави глибокі якісні зміни в Українській державі й суспільстві якнайбезпосереднішим чином позначилися на релігійно-церковній сфері і, зокрема, на такій її складовій, як вітчизняні християнські монастирі.

Принципово нові умови функціонування цього релігійного інституту виявилися, перш за все, кількісно - у динаміці змін мережі православних, греко-католицьких, римо-католицьких монастирів, в тенденціях кількісного росту чернецтва як релігійної спільноти, що мала на меті служіння аскетичним ідеалам, у екстенсивному заснуванні монастирів навіть там, де раніше про них згадували тільки давньоруські легенди чи їх ніколи не було. Слід зазначити, що формальні можливості розширення мережі релігійних організацій, заснування нових монастирів, формування оптимального складу ченців та черниць, якщо це не суперечило чинному законодавству, – ці формальні можливості існували й раніше, але лише з 90-х років минулого століття, в умовах переосмислення державою і громадською думкою місця церкви в суспільстві, зняття державних преференцій для науково-матеріалістичних, по суті, моносвітоглядних цінностей та орієнтирів, вони почали реалізовуватися фактично і майже без перешкод.

Про це свідчить компаративна динаміка кількості монастирів та чернецтва за достатньо тривалий відрізок – за останні 30 років. У 1975 р. у 9 православних монастирях, що лишилися в Україні після адміністративно-силових антирелігійних кампаній щодо церкви і монастирів у 20-30-ті, 50-60-ті роки ХХ ст., налічувалося 716 ченців та черниць. Ймовірно, що чоловічі монастирі представлялися більшою

загрозою чи невідповідністю соціалістичному суспільству: з названої кількості монастирів лише 2 були чоловічими (чудом уціліла від закриття Почаївська лавра та Одеський Успенський монастир), ченці яких склали тільки 12% від загальної кількості українських насельників середини 70-х років. Решта тодішнього чернецтва - це насельниці 7 жіночих монастирів, у тому числі таких відносно чисельних, як Корецький Троїцький (понад 130 черниць), Київський Покровський (127) та Мукачівський Миколаївський (116 черниць) монастирі.

Частина греко-католицької (за тодішньою партійно-владною та науково-атеїстичною термінологією – уніатської) церкви, яка не визнала рішень Львівського собору 1946 р. і перейшла в підпілля, мала кілька невеликих (по кілька осіб) нелегально діючих чоловічих та жіночих монастирів та чернечих домів у Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській та Закарпатській областях, як правило, з числа колишніх ченців та черниць літнього віку з колишніх греко-католицьких (уніатських) монастирів, що чернечими громадами доживали свого віку. Статистичні дані про ці кілька невеликих чернечих згромаджень досить суперечливі.

Впродовж наступних 10 років, внаслідок, головним чином, постійного адміністративно-правового тиску на єпархіальне та монастирське керівництво з боку центральних та місцевих органів влади чисельність чернецтва продовжувала істотно зменшуватися: в 1985 р. в тих же 9 православних монастирях кількість ченців та черниць скоротилася до 586 осіб, або на 18,2%; при незначному зменшенні числа насельників у периферійних монастирях вагомо меншим став кількісний склад двох великих київських жіночих монастирів – Покровського (зменшення на майже на третину) та Флорівського, заснованого ще в часи Хмельниччини (зменшення кількості черниць на 42,6%).

Свого роду знаковим став 1988 рік, коли за давньою партійною традицією ознаменовувати ювілеї вагомими подарунками, з нагоди 1000-річчя введення християнства на Русі рішенням Уряду УРСР Українському екзархату Руської православної церкви була повернена частина комплексу культових споруд і території Києво-Печерської лаври (Ближні та Дальні печери) для відновлення тут діяльності чоловічого монастиря та духовної семінарії (після закриття лаври в 1961 р. будівлі і територія Лаври використовувалися Києво-Печерським історико-культурним заповідником). Це рішення створило прецедент, яким, по суті, було зламано партійно-урядове "табу" на саму думку про можливість повернення культових споруд, майна колишнім законним

власникам – релігійним організаціям. Невдовзі подібні рішення почали прийматися й стосовно інших об'єктів по всій Україні.

Проте справжній "бум" кількісного зросту українських монастирів, чернецтва відбувся у 90-ті роки м.ст., коли після проголошення незалежності України були створені умови, що дозволили церкві, релігійним організаціям зайняти в українському суспільстві те місце, яке їм об'єктивно належало. Вже в 1992 році загальна чисельність монастирів в Україні досягла 55 і було зрозуміло, що це лише початок процесу монастирської інституалізації. За період 1985 - 1995 рр. їх кількість виросла стрибкоподібно: на 01.01.1995 р. в Україні діяло вже 152 монастирі з 3254 ченцями та черниціями – збільшення в 17 разів. Майже сенсаційним було те, що практично половину загальноукраїнської кількості цих релігійних центрів (98) склали греко-католицькі та римо-католицькі монастирі.

Ще через 10 років, станом на 01.01.2005 року кількість українських монастирів – православних, греко-католицьких, римо-католицьких, старообрядницьких – подвоїлась і досягла цифри 378. За цей період майже вдвічі (в 1,9 рази) зросла й чисельність ченців та черниць. На початок 2008 р. загальна кількість монастирів та їх насельників становили відповідно 421 та 6598 [Поточний архів Державного Комітету України у справах національностей і релігій. Статистичні дані про мережу церков та релігійних організацій в Україні за 2007 рік. – С. 1].

Регіонами найбільш активного поширення чернечого служіння в 90-ті роки минулого століття - на початку нинішнього стали Львівська (874 ченці та черниці), Рівненська (514), Донецька (432), Тернопільська (420), Закарпатська (458) області, м. Київ (752). Саме тут з'явилися і почали функціонувати найбільші чернечі осередки, в одних випадках - продовжуючи давні монастирсько-чернечі традиції цих регіонів, а в інших – стаючи результатом активного християнського місіонерства на нових для конфесій територіях.

Регіонами найбільшого зосередження монастирів різних конфесій закономірно стали області з найвищим рівнем релігійності населення та релігійних громад - Львівська (50 монастирів), Закарпатська (52), Тернопільська (35), Івано-Франківська (30) області [Там само]. Найбільш концентрованими за кількістю насельників на початок 2008 р. є монастирі Донецької (43,2 особи на 1 монастир), Черкаської (29,8), Рівненської (25,7), Запорізької (25), Чернівецької (23,9), Одеської (21,6) областей та м. Києва (39,6), що свідчить, з одного боку, про триваючий інтерес до чернечого способу життя та досягнення через нього релігійних цілей, а з іншого – про обмежені із-за різних причин

можливості конфесій у фундації нових монастирів. Зосередження в стародавніх, авторитетних у християнському світі монастирях чернецтва пояснюється й давньою практикою вишколу на їх духовно-аскетичній базі молодих ченців для нових монастирів.

В цілому ж, аналізуючи кількісні трансформації вітчизняного монастирсько-чернечого комплексу в контексті більш масштабних загальноцерковних процесів, що відбувалися у сакральній сфері за останні 15 років, є підстави зробити висновок, що цей специфічний релігійний інститут своєю короткою історією доби незалежної України не лише досить точно відтворює складні, суперечливі, неоднозначні процеси сучасної української церкви як активний і безпосередній учасник цих процесів, але й привносить у них цінності, критерії, підходи, вироблені і збережені своєю 1000-літньою історичною пам'яттю. За безликими, на перший погляд, цифрами, наведеними вище, насправді стоять не тільки кількісні характеристики монастирсько-чернечого комплексу, але й важкі пошуки моделі нової церкви, зорієнтованої на національні пріоритети незалежної держави, прагнення виробити конструктивну концепцію державно-церковних відносин в Україні, знайти оптимальний алгоритм міжцерковних відносин, стратегія і тактика розвитку кожної з українських церков та релігійних організацій, прагнення якнайшвидше подолати негативні наслідки існування церкви і монастирів у добу атеїстично зорієнтованого суспільства тощо.

Наочно, хоч і дещо опосередковано, ці непрості процеси сучасної церковно-монастирської історії відображає аналіз кількісної динаміки монастирів та чернецтва у розрізі конфесій.

До середини 90-х років ХХ ст. найбільш мобільними у справі організації функціонування монастирів, укомплектуванням їх чернечтвом виявилися Українська Греко-Католицька Церква (на 01.01.1995 р. - 76 монастирів, 1218 ченців та черниць різних чернечих чинів та згромаджень) та Українська Православна Церква МП (64 монастирі, 1733 ченці та черниці). УГКЦ, поставивши за мету відтворити свою довоєнну структуру та мережу релігійних осередків, у тому числі монастирів, за сприяння місцевих органів влади на західноукраїнських землях, в короткий термін цієї мети досягла. УПЦ МП, по суті, успадкувавши основну частину монастирів колишнього Українського екзархату РПЦ і не розгубивши кадровий склад чернецтва, також виявилася церквою з не лише значною кількістю монастирів, але й готовою істотно цю кількість нарощувати.

Римо-католицька церква (РКЦ) на зазначену дату мала 22 монастирі і 190 ченців та черниць бернардинів, бенедиктинців,

францисканців та інших, відображаючи стрімке поширення католицизму на правобережній Україні і, зокрема, на Поділлі, Житомирщині. В структурі Української Православної Церкви Київського патріархату (УПЦ КП) було 15 монастирів з 47 насельниками. Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ) формально не мала жодного монастиря, хоч влітку 1991 р. той же київський Свято-Михайлівський чоловічий монастир спочатку був офіційно зареєстрований як чоловічий і жіночий монастир Київської єпархії УАПЦ (до 1993 р.).

Таким чином, монастирі двох найбільших церков – УПЦ МП і УГКЦ в середині 90-х років минулого століття склали більшість українських монастирів (76% від їх загальної кількості). Більша частина монастирів (близько 100) діяла в зоні домінуючого греко-католицького впливу – у Львівській (59), Закарпатській (15), Тернопільській (13) та Івано-Франківській (12) областях.

Істотною ознакою трансформацій у монастирсько-чернечій сфері цього періоду було те, що в умовах жорсткого суперництва за віруючих, культові будівлі і майно між нещодавно легалізованим греко-католицизмом і православ'ям, розколу і наростаючого протистояння між трьома православними церквами, підсилених втручанням зовнішньоцерковних та позацерковних факторів, українські монастирі не скільки будувалися, скільки перерозподілялися із застосуванням всього арсеналу засобів – від законодавчо визначених до силових, екстремістських. У цілому, цей період історії вітчизняних монастирів фактично нічим не відрізнявся від процесів, що відбувалися в православно-греко-католицькому просторі тодішньої України з їх численними реорганізаціями, поділами, злиттями, приєднаннями, розколами, переходами єпископату, духовенства з однієї конфесії в іншу і т. п.

Об'єктами безкомпромісного протистояння православних церков, цього періоду, головним чином УПЦ МП та УПЦ КП, стали, зокрема, давні й новозбудовані (переважно за державні кошти) монастирі Києва. Зважаючи на розкол у православ'ї і нагальну потребу його не посилювати, зберегти нетривку рівновагу між церквами, в результаті латентних комбінацій за участю державних, церковних, партійних, національних і, ймовірно, міжнародних чинників авторитетні київські монастирі стали належати частково УПЦ МП (Києво-Печерська Свято-Успенська лавра, Свято-Вознесенський (Флорівський), Свято-Покровський жіночі монастирі, "Свято-Пантелеймонівський скит" Свято-Покровського монастиря, Свято-Троїцький (Китаєвська пустинь) та ін.), а частково – УПЦ КП (Свято-Михайлівський Золотоверхий

чоловічий монастир, Кирилівський, Свято-Введенський жіночі монастирі, Свято-Феодосіївський ставропігійний чоловічий монастир, Видубицький чоловічий монастир та ін.)

Як і слід було очікувати у випадках, коли умови для кардинальних змін у сакральній сфері виникли майже раптово, а формований семидесятилітнім існуванням в атеїстичній державі церковний менталітет поміркованості, обережності, побоювань щодо державних декларацій про релігійні свободи інерційно стримував церкви від безоглядних і рішучих кроків, перша половина 90-х років ХХ ст. у розбудові монастирсько-чернечого комплексу характеризувалася повільністю та обережністю. Проте надалі, зважаючи на триваючу міжцерковну напругу і явну чи приховану конфронтацію, майже всі церкви (виключення складала з різних причин тільки УАПЦ та старообрядницька церква) заходилися активно нарощувати кількість монастирів, скитів, пустинь (інколи навіть штучно), вбачаючи в них свої надійні конфесійні форпости, хоч обґрунтування їх фундації в багатьох аспектах виглядало не завжди переконливо.

За підсумками 2000 р. (станом на 01.01.2001 р.) кількість монастирів в Україні досягла 276 (збільшення кількості за 1995-2000 рр. на 50%); на 57% зросла і кількість чернецтва. Особливо істотно зросли ці дані в РКЦ (50 монастирів, ріст в 2,3 раза) та УПЦ МП (з 1995 р. кількість монастирів та чернецтва збільшилася тут майже вдвічі; чисельність ченців та черниць УПЦ МП складала на цю дату 3519 осіб, або 68,7% від загальної чисельності чернецтва в Україні). В 1,5 раза зросла кількість монастирів УПЦ КП (22), в уповільнену фазу перейшов ріст монастирів УГКЦ (в 1,1 раза).

Цікаві закономірності виявляє аналіз кількісних характеристик монастирсько-чернечого комплексу в розрізі конфесій за 1995-2005 рр. УПЦ МП за цей період збільшила кількість монастирів до 161 (у 2,5 раза), що складало майже 42% від загальноукраїнської кількості монастирів, відображаючи цілеспрямовану політику УПЦ МП на інтенсивний і екстенсивний розвиток цього релігійного інституту (на 01.01.2008 р. монастирів УПЦ МП стало 173). З 15 до 39 (в 2,6 раза) збільшилося монастирів в УПЦ КП (на початок 2008 р. чисельність монастирів тут зросла до 44). В УГКЦ кількість монастирів збільшилася в 1,2 раза (з 76 до 94), що вказує на наближення цієї церкви до "точки доцільної насиченості" монастирями та чернецтвом у безмежному греко-католицькому ареалі (станом на 01.01.2008 р. монастирів нараховувалося 102). За 1995-2005 рр. в 4,9 раза збільшилася кількість монастирів католицьких орденів (пасіоністів, отців паулінів, бернардинів, кармелітів, францисканців й ін.) та згромаджень у РКЦ, де

стимулюючими факторами були, по-перше, традиційна для католицизму розбудова чернечих орденів, що справляють відчутний вплив на духовне життя католиків; по-друге, триваюча всебічна інституалізація католицьких структур; по-третє, активна катехітична, благодійницька робота іноземних місіонерів і місій з дітьми, молоддю, місцевими жителями Житомирщини, Вінниччини, Хмельниччини, Рівненщини та ін.; по-четверте, цілеспрямовані заходи РКЦ щодо повернення колишніх костьолів, монастирів, інших культових будівель, майна. Опосередковано результативності цієї діяльності католицької церкви на Правобережжі сприяє й розкол у православ'ї. Станом на 01.01.2008 р. кількість римо-католицьких монастирів зросла до 91.

Проте співставлення кількості монастирів у розрізі конфесій дає підстави стверджувати, що далеко не завжди кількісний ріст монастирів безвідносно до чисельності ченців у них відображає реальні процеси в релігійному середовищі (піднесення рівня релігійності населення в регіоні, потребу церков у монастирях, прагнення молодих людей прийняти чернечі обітниці тощо). Якщо в 2007 р. в УПЦ МП на один монастир в середньому припадало біля 26 ченців та черниць, в УГКЦ – понад 12, в РКЦ і старообрядницькій Церкві – більше 7, то в УПЦ КП – 3, в УАПЦ - по 2 ченці.

Найбільш розповсюдженими причинами рішення наших сучасників стати ченцями чи черницями є глибоке релігійне виховання в сім'ї, переконливі приклади високого духовного чернечого життя, індивідуально-психологічна схильність особи до духовно та аскетично орієнтованого життя, життєві невдачі та негаразди, самотність на тлі індивідуальної релігійності, церковно-кар'єрні міркування, можливість здобуття високої релігійної освіти в кращих навчальних закладах Європи та світу, подорожей (для римо- та греко-католицького чернецтва) тощо.

Відображаючи зрозуміле прагнення церков за нових політичних, економічних, соціальних, духовних, національно-культурних, правових умов в Україні засновувати нові й розвивати існуючі монастирі, скити, пустині, згромадження, усереднена по країні статистика, разом з тим, приховує співвідношення великих за кількістю ченців монастирів і численних малих монастирів, що навряд чи здатні належним чином реалізувати своє призначення, здійснювати очікуваний церквою вплив на релігійно-духовне життя в регіоні; численні факти появи і зникнення як нежиттєздатних дрібних, малочисельних монастирів; монастирів, у яких взагалі немає ченців або де їх склад роками залишається нестабільним. У випадку з монастирями УПЦ МП має місце й "перетікання" певної частини чернецтва в українські монастирі з Росії,

Молдавії, Придністров'я [Див.: Релігійне життя України// Релігійна панорама. – 2006. - №7.- С. 5].

Непоодиноким явищем стали формально створені монастирі з одним-двома, трьома ченцями, що фундовані скоріше для кількості, а чи щоб "застовпити" за собою певну територію. Ймовірно, що за подібних формальних підходів досягти високого рівня духовного подвижництва у вітчизняних монастирях, на яке орієнтували східнохристиянські отці чернецтва III-IV ст., важко. Можливо, це мав на увазі патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет, який навіть на ювілейному Помісному соборі УПЦ КП з нагоди 2000-ліття Різдва Христового змушений був констатувати, що "сьогодні чернецтво втратило минулу славу. Монастирів багато, а справжнього чернечого життя обмаль. Тому церква повинна звернути увагу на чернецтво" [Доповідь патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета на Помісному Соборі з нагоди 2000-ліття Різдва Христового 9-10 січня 2001 року // Ювілейний Помісний Собор УПЦ КП 9-10 січня 2001 р. Документи і матеріали. – К., 2001. – С. 39].

В церковно-адміністративному відношенні ознакою часу стало долучення до славнозвісних Києво-Печерської та Свято-Успенської Почаївської лавр Свято-Успенської Святогорської лаври, Унівської Свято-Успенської лаври, Свято-Іванівської лаври Студійського уставу, розширення складу українських ставропігійних монастирів. Так, зокрема, на початок XXI ст. в УПЦ МП у статусі ставропігійних діяли Свято-Успенський Святогірський Печерський жіночий монастир (с. Зимне на Волині), заснований, за переказами на поч. XI ст., Свято-Георгіївський чоловічий монастир на Житомирщині (заснований в 1666 р.), Свято-Троїцький Корецький жіночий монастир на Рівненщині (заснований близько 1571 р.), Різдва Богородиці Глинська пустинь – чоловічий монастир на Сумщині, відомий з XVI ст.

Відродилося чернече життя в цілому ряді монастирів – національних і культурних святинях – київських Свято-Михайлівському Золотоверхому, Свято-Михайлівському Видубицькому, "Свято-Пантелеймонівському скиті" Свято-Покровського монастиря, Свято-Феодосіївському чоловічому, Хресто-Воздвиженському Манявському скиту (Івано-Франківщина), Свято-Троїцькому Густинському монастирі на Чернігівщині, Спасо-Преображенському монастирі (м. Новгород-Сіверський), Свято-Успенській Унівській лаврі на Львівщині, монастирі св. Онуфрія, Свято-Іванівській лаврі Студійського уставу (м. Львів), Свято-Троїцького монастиря в Зарваниці на Тернопільщині та ін.

Питання про відкриття сьогодні православних монастирів, надання монастирям статусу ставропігії вирішує Священний Синод

церкви за поданням єпархіального архієрея. Статутами монастирів передбачено, що монастир – це церковний заклад, у якому живе і здійснює свою діяльність чоловіча (жіноча) громада, що складається з осіб чернечого звання, об'єднаних обітницями цнотливості, безкорисливості та послуху, і які присвятили себе молитві, праці та благочестивому життю [Див.: Статут Києво-Печерської Лаври. 1991 рік // Поточний архів Державного Комітету України у справах релігій за 1991 рік. – С. 1]. До основних функцій сучасних монастирів належать: відправа богослужінь, обрядів, ходів, церемоній; поширення релігійних переконань властивими монастирям засобами, місіонерська діяльність, справи милосердя та благодійництва, релігійна освіта, навчання, виховання; паломництво, інша діяльність, що відповідає християнським монастирським традиціям та чинному законодавству. Відповідно до давніх традицій і багатовікового досвіду більшість монастирів спільножительні, тобто насельники живуть чернечою громадою, мають спільну молитву, трапезу, майно і т. д., живуть за єдиним внутрішнім церковним уставом. Тим самим реалізується настанова Василя Великого про те, що тільки спільножительний спосіб чернечого життя дозволяє виконувати всі Христові заповіді і, зокрема, заповідь любові до ближнього.

Статус сучасних монастирів греко-католицької церкви визначається Кодексом канонів східних церков, проголошеним Іваном-Павлом II, яким передбачено, що монастир – це чернечий дім, в якому члени прямують до євангельської досконалості, дотримуючись правил і традицій монашого життя [Див.: Кодекс канонів східних церков, проголошений Іваном Павлом II. – Рим, 1993. – С. 259]. При цьому під чернечим станом розуміється сталий спосіб життя у спільноті в певному інституті, затвердженому Церквою, "завдяки якому вірні ...посвячуються згідно з приписами статутів з [до] нового й особливого титулу для дотримання прилюдних обітів послуху, чистоти і вбогості...відмовляються від способу мирського життя і цілком присвячуються осягненню досконалої любові на службу Царства божого для побудови Церкви і спасіння світу..." [Там само. – С. 249].

На відміну від православних монастирів, у греко-католицьких є поняття "монастиря свого права", яким є той монастир, який не залежить від іншого монастиря і керується власним уставом, затвердженим компетентною церковною владою. В залежності від засновника – Апостольського Престолу, патріарха, місцевого єпископа - розрізняють монастирі папського, ставропігійного та єпархіального права. Усі ченці, прийнявши обітницю послуху, підлягають Римському Архієреєві як своєму найвищому Настоятелю [Там само].

Сучасна монастирська ієрархія в православних, греко-католицьких обителях України мало чим відрізняється від традиційної, заведеної ще Феодосієм Печерським: начолі монастиря стоїть ігумен (з грецької – *правлячий*). Великими монастирями управляють намісники разом з Духовним собором (радою) з числа найбільш авторитетних і шанованих ченців, що відображає давню киеворуську традицію монастирського самоуправління. Духовний собор (рада) створюється чернечою громадою начолі з намісником, затверджується митрополитом і є виконавчим та розпорядчим органом у монастирі. Особливу категорію складають ченці, які виконують церковні функції в монастирі – ієромонахи (священники) та ієродиякони (диякони). Нерідко значні господарства монастирів спонукають до створення розгалуженої системи управління ними, що включає, окрім намісника, казначея (скарбника), економа, благочинного та інших. Очолює монастир і керує ним безпосередньо намісник. Він скликає Собор (раду), представляє монастир при вирішенні канонічних, богослужбових, катехізаторських, благодійницьких, церковно-громадських питань; несе відповідальність за духовно-моральний стан братії, має право "вето" на рішення Духовного собору (ради) та ін. За традицією, що веде свій початок ще з часів Візантійської імперії, а в Київській Русі – з часів киево-печерського ігумена Полікарпа, старший ігумен чи настоятель над групою монастирів називається архимандритом.

У правовому відношенні монастирі є суб'єктами цивільного права. Базуючись на загальнохристиянських засадах чернецтва, сучасні греко-католицькі монастирі, їх устави в силу особливостей свого походження, зорієнтованості з XVIII-XIX ст. на західні форми чернечого життя, внаслідок кількох монастирських реформ, латинізації, періоду нелегального існування в XX ст. по цілому ряду позицій істотно відрізняються від православних, хоч декларованою метою більшості реформ чернечого життя в греко-католицькій церкві було наближення чернечого життя до східної традиції, зокрема, до Студійського уставу Феодора Студита [Див.: Повертаючись до давніх традицій монашого життя. Коментар Патріарха Любомира Гузара по Заповіту Патріарха Йосифа Сліпого // Патріархат. – 2004. - №3.- С. 12-13].

Настоятелі греко-католицьких монастирів, згідно параграфу 2 Канону 441 Кодексу канонів, мають владу керівництва, наскільки вона їм виразно надається правом або владою, якій вони підлягають. Вони обираються на Капітулі, скликаній згідно з уставом, на необмежений час, хіба що устав велить щось інше. Члени виборної Капітули повинні старатися обирати настоятелями справді достойних і здатних до управління монастирем, "утримуючись від будь-якого зловживання й

особливо від добування голосів як для себе, так і для інших" [Див.: Кодекс канонів східних церков. – С. 265]. Настоятелі повинні мати постійну раду з числа авторитетних ченців, спираючись на яку "виконувати уряд", тобто свої настоятельські функції.

Ці загальні положення Кодексу канонів східних церков деталізуються уставами (статутами) конкретних монастирів. Так, наприклад, Статут монастиря св. Теодора Студита, погоджений Верховним архієпископом УГКЦ кардиналом Мирославом Любачівським у 1994 р., передбачає, що згідно з Типіком монастиря головним настоятелем монастиря є ігумен (архимандрит), якого вибирають повноправні члени і який діє спільно із Загальною Радою монастиря – збором усіх управнених (тобто – правомочних – *В.К.*) ченців. Крім того, Загальна рада й ігумен мають допоміжні органи (духовну раду, раду старців), спираються у своїй діяльності на допомогу посадових осіб монастиря - економа, вчителя послушників тощо [Див.: Статут монастиря св. Теодора Студита.- Львів, 1994. – С. 5].

Чернечий стан в греко-католицьких монастирях "остаточно приймається через довічну професію, яка включає в собі три довічні обіти послуху, чистоти і вбозтва"; така довічна чернеча професія робить неправосильними акти, що суперечать названим обітам. Кандидат, який бажає стати ченцем, повинен протягом 60 днів до "прийняття довічної професії" зректися усього майна, яким володіє. Кодекс канонів спеціально застерігає, що чернечий стан має бути прийнятий "без примусу, тяжкого страху і підступу". Відповідно до вимог уставу монастиря, чернець зобов'язаний щоденно брати участь у "церковному правилі", Божественній літургії, коли вона правиться в монастирі. Настоятель має дбати, щоб ченці "мали час для роздумів про божественні речі і наполегливо віддавалися іншим побожним вправам."

Цілий ряд специфічних особливостей має система прийняття в греко-католицький монастир, проходження т.зв. новіціату, навчання "новиків". Так, наприклад, система прийняття до одного з найбільш авторитетних серед українських греко-католицьких монастирів – Свято-Успенської Унівської лаври, що на Львівщині, включає 6-місячне випробування кандидата (у світському одязі), перший чернечий постриг, складання через рік перших річних тимчасових обітниць (з отриманням ряси й камилавки), триразового складання тимчасових обітниць, перш ніж чернець допускається монастирською владою до прийняття "малого ангельського образу" і "вічних обітниць": зречення світу, здержливість, побожність, убозтво, послух, аскетичне життя. Найвищим шаблоном чернечого сходження до досконалості є "великий ангельський образ" (велика схима), що передбачає життя за суворими

аскетичними правилами – усамітнення, мовчання (німотність), контемплятивна молитва, піст [Див.: Юркевич Г. Судійське чернецтво і сьогодення // Патріархат. – 2005. - №2. – С.21. За християнською традицією сучасні греко-католицькі монастирі можуть набувати статусу ставропігійних – вони підпорядковані безпосередньо патріархові. Однією з особливостей греко-католицьких монастирів є те, що кілька монастирів свого права різних єпархій, а також ставропігійні монастирів в межах території патріархату можуть об'єднуватися в чернечу конфедерацію, попередньо узгодивши це питання з відповідними єпископами та патріархом. В залежності від цього розрізняють монастирі конфедеровані і неконфідеровані.

Окрім цього, на відміну від православної церкви, інститут посвяченого життя греко-католицької церкви в Україні включає чини та згромадження. Чин є спільнотою, заснованою компетентною церковною владою, в якій члени, хоч не є монахами, складають професію, яка прирівнюється до монашої професії. Згромадження – це також спільнота, але в ній члени вже "складають професію з трьома прилюдними обітами послуху, чистоти і вбозтва, яка, однак не прирівнюється до монашої професії, але має власну силу згідно з приписом права" [Див.: Кодекс канонів східних церков. – С. 292-293]. На початок 2006 року в Україні діяло 9 греко-католицьких чоловічих чинів та згромаджень (675 членів), серед яких Василіанський чин святого Йосафата (Василіани), Монастир Студійського уставу (Студити), Чин Найсвятішого Ізбавителя (Редемптористи) та інші; а також 18 жіночих спільнот (чинів та згромаджень), що включають, зокрема, спільноту Сестер чину святого Василя Великого (Василіаном), Згромадження Сестер Служебниць Непорочної Діви Марії (Служебниць), Згромадження Сестер св. Йосипа Обручника Пречистої Діви Марії (Йосифітки) та інші.

Основні напрями роботи чинів та згромаджень в Україні: апостольська, душпастирська праця, видавнича, просвітницька діяльність, катехізація дітей та молоді, духовний вишкіл священників, ченців та черниць, реалізація благодійницьких програм (влаштування безкоштовних їдалень, робота в будинках перестарілих, організація відпочинку для дітей та молоді тощо).

Як й інші обителі, греко-католицькі монастирів у сучасному світі стоять перед цілою низкою проблем, які необхідно невідкладно вирішувати, де питання нового поповнення монастирів – лише одна з проблем. "Райський змій не залишає в спокої монастирів і богопосвячених осіб, - пише ієромонах ЧСВВ Діонісій Ляховича, узагальнюючи свою діяльність в Чині. – Усюди панує сучасний

індивідуалізм і безтурботність, байдужість до святих справ, споживацький дух, закритість у своєму світі, гонитва за владою, непослух... При переселенні ченців з одного монастиря в інший... треба винаймати вантажівки, щоб перевезти їх майно..." [Див.: Ляхович Діонісій, ієромонах ЧСВВ. Роздуми над основою християнського та монашого життя.- Львів, 2005. – С. 28, 72) .

В монастирській структурованості, характері підпорядкованості, напрямках, формах, методах та засобах, пріоритетах діяльності тощо на сучасних греко-католицьких монастирях все ще значущим залишається відбиток впливу західних форм чернечого життя, тобто католицьких, що свого часу так непокоїв митрополита А. Шептицького. Аналізуючи через 400 років результати Берестейської унії, дослідниця Папського Східного інституту (Рим), черниця греко-католицької церкви С. Сенік констатувала важливі й для монастирів та чернецтва УГКЦ наслідки: замість єдності християнської церкви – поділ навіть у власній церкві; замість збереження в недоторканності звичаїв та обрядів своєї церкви – набуття церквою явно вираженого латинського характеру; при цьому латинізація стала наслідком ставлення до справи унії самого Риму: він приймав до унії з собою не церкву, що мала традиції такі ж цінні, як латинські, а окремих осіб, яким довелось пристосовуватися до Римської церкви [Див.: Сенік С. Брестская уния: подведение итогов // 400 лет Брестской церковной унии. 1596-1996. Критическая переоценка. Сборник материалов. – Неймеген (Голландия), 1998. – С. 28].

Як і в часи Й. Рутського, чернецтво, зорганізоване в Чин святого Василя Великого, залишається, на кшталт католицьких орденів, виокремленою в церкві структурою, з якої рекрутується церковна ієрархія, але яка незалежна від місцевих єпископів, а отже – й не долучена до місцевих проблем греко-католицької церкви, що частиною духовенства сприймається критично.

Що ж до монастирів, чернецтва власне Римо-Католицької Церкви, то з 91 монастиря (біля 670 ченців та черниць), що діяли в Україні на початок 2008 р., більшість розташована в регіонах з відносно високою часткою польського, угорського населення, а також на територіях, де в минулому активно здійснювалася політика сполячення, мадяризації, покатоличення українського населення, а на сьогодні діє найбільше римо-католицьких громад та місій, активне духовенство, більшість якого (52%) складають іноземці. Це, зокрема, Вінницька (13 монастирів), Житомирська (14), Закарпатська (8), Львівська (9), Тернопільська (7) та Хмельницька (14) області. З близько 40 чернечих та жіночих чоловічих орденів, жіночих згромаджень, що з більшою чи меншою стабільністю діють на сьогодні в Україні, представлені ордени

та згромадження: Конгрегація Найсвятішого Відкупителя (редемптористи), Орден братів проповідників (домініканці), Товариство св. Франциска Салезького (салезіани), Конгрегація отців місіонерів (місіонери), згромадження сестер св. Домініка (домініканки), чин Св. Урсули Римської унії (урсулини), згромадження сестер францисканок (францисканки) та ін.

Переважно ченцями католицьких орденів та чернечих об'єднань з Польщі, Угорщини компенсується брак в Україні римо-католицьких священнослужителів – вони складають понад 260 осіб з 527. Відповідно до історично сформованої спеціалізації члени домініканського, єзуїтського орденів займаються організацією освіти, видруком періодичних релігійних видань; інші, переважно жіночі ордени та згромадження здійснюють опіку, в першу чергу духовну, католицьких сімей, релігійне виховання дітей, надають гуманітарну допомогу, займаються соціальним благодійництвом тощо [Див.: Яроцький П.Л. Римо-католицизм в Україні // Релігійна панорама.- 2006. -№12. – С.51-52].

Представляє науковий (релігієзнавчий, соціологічний, історичний, філософський) інтерес вивчення системи релігійно-світоглядних, морально-ціннісних, національно-культурних, мовних орієнтацій, шкали цінностей римо-католицького чернецтва в монастирях та згромадженнях на території України, зокрема, в тих чернечих осередках, де більшість складають ченці-іноземці.

Як показує аналіз статутів (уставів) монастирів католицьких орденів, діючих в Україні з 90-х років м. ст., діяльність монастирів (домів) здійснюється відповідно до Кодексу Канонічного права РКЦ, а члени братських спільнот, як і в монастирях інших конфесій, дотримуються обітів послуху, убозтва, celibату, "щоб неподільним серцем віддавати себе тільки Богу та ближнім". Монастирем (домом) керує настоятель, який, наприклад, в ордені Братів Менших Конвентуальних св. Франциска з Асізу (Львівська дієцезія РКЦ) призначається Генералом ордену за поданням Провінціала. Всі брати мають рівні права і обов'язки (крім посвячених), вважаються послушниками Католицької церкви; брати і Орден в цілому підпорядковані папі Римському. Орден начолі з Генералом Ордену традиційно для католицьких чернечих орденів ділиться на провінції, очолюваних провінціалом, і об'єднує певну кількість монастирів (чернечих домів) начолі з настоятелями (о. гвардіянами). Вищий керівний орган Провінції – Провінційна Капітула, до складу якої входять, окрім Провінціалу, провінційні консультори, всі настоятелі (гвардіяни) монастирів, делегати від конкретних монастирів та ін.

Найпоширенішими напрямками діяльності чернечих орденів на українських землях є катехізація, євангелізація, місійна діяльність, підготовка ченців до місійної діяльності, освітня, видавнича справа, широка програма роботи з дітьми, молоддю, подружніми парами (влаштування католицьких культурних центрів, недільних шкіл, організація багатоденних літніх таборів, екскурсій тощо), реалізація благодійницьких (харитативних) проектів щодо різних категорій населення (піклування про дитячі будинки, будинки перестарілих, допомога хворим, убогим, потерпілим від стихійного лиха тощо).

При всій акцентованості оприлюдненої в ЗМІ інформації про українські монастирі на їх соціально значущій діяльності головною, визначальною і найбільш масштабною є їх діяльність, заради якої вони були створені, - діяльність релігійна. Для сьогоденного чернецтва, як і майже 17 століть тому, головною ціллю при виборі чернечого способу життя залишається досить особистісна, суто релігійна мета, визначена одним із отців християнського подвижництва Пахомієм Великим: "сподобитися вічних благ у безконечному житті" через зречення світу й самого свого життя "аби мати змогу жити для Бога" [Див.: Древние иноческие уставы пр. Пахомия Великого, пр. Василия Великого, пр. Иоанна Кассиана и пр. Венедикта, собранные еп. Феофаном. – М., 1892. – С. 155-156]. У зв'язку з цим авторитетний церковний історик Є. Голубинський свого часу писав, що "чернецтво з'явилося у християнському суспільстві зовсім не для мети громадського служіння. Люди зрікалися мирського життя не для того, щоб ... самовіддано служити суспільству, а для того, щоб ... залишити його ... і цілком присвятити себе подвигу спасіння своєї душі" [Голубинский Е. История русской церкви. В 2-х т. – Том 1, 2-я пол. тома. – М., 1881. – С. 607-608]. Суттєво не відрізняється від цієї думки позиція й сучасних представників чернецтва: "До монастиря людина йде не для того, щоб робити щось зовнішнє, - вважає протоігумен Василіан, одного з найбільших чернечих згромаджень в Україні, о. Й. Будаї. – Монаше життя – це, в першу чергу, праця над самим собою..." [Василіанський монаший Чин має нового протоігумена. Інтерв'ю з новим протоігуменом василіан о. Й.Будаєм // Патріярхат. - 2000. - №7-8. - С. 24].

Тому в уставах (статутах) монастирів, що діють в сучасній Україні, як головні завдання цього інституту, значаться, в першу чергу, релігійні цілі: "спільне сповідання християнської греко-католицької віри, дотримання аскези ... апостольська діяльність, катехізація дітей...пропаганда ідей екуменізму, християнських норм моралі" та ін. (Статут монастиря св. Обручника Йосифа Студійського Уставу УГКЦ);

"відправа богослужінь, обрядів, ходів, церемоній; поширення релігійних переконань...місіонерська діяльність; справи милосердя та благодійництва, релігійна освіта, навчання, виховання; паломництво..." (Статут Києво-Печерської лаври УПЦ МП); "катехізація і проповідання Слова Божого для народу", "місіонерська діяльність" і т.п. (Статут української провінції св. Михайла архангела монастирів ордену Братів менших св. Франциска з Асізу РКЦ в Україні) та ін.

Не знімаються, як головні, релігійні цілі монастирської діяльності й при здійсненні ними сьогодні в Україні благодійницької (харитативної), освітньої, видавничої та іншою соціально значущою діяльності. Поширення і пропаганда своєї віри, прищеплення цінностей і світоглядних орієнтирів саме своєї церкви супроводжують діяльність православних, греко-католицьких, римо-католицьких ченців та черниць в ході опіки над хворими та перестарілими, влаштуванні літніх таборів відпочинку для дітей та молоді, організації екскурсій, у тому числі – за кордон; в процесі роботи в дитячих інтернатах, лікарнях, притулках, в пенітенціарній системі; в ході добродійних акцій, влаштуванні пісенних фестивалів, спортивних змагань, організації шкіл, гуртків по вивченню іноземних мов (зокрема, польської), підготовці молоді до навчання в духовних навчальних закладах в Польщі, США та ін.

При збереженні зазначених вище релігійних цілей благодійницька "багатопрофільність" сучасних монастирів в Україні істотно зросла. Так, наприклад, порівняно недавно відроджений (закритий ще і часи Російської імперії) київський Свято-Іонівський монастир (УПЦ МП) разом з налагодженням тут духовно-аскетичного, подвижницького життя створив на території монастиря іконну, ювелірну, швейну майстерні, на базі яких організоване навчання підлітків основам декоративного розпису, навикам столярства. Працює комп'ютерний клас, де діти освоюють знання з цифрової графіки, комп'ютерної верстки. Налагоджено роботу видавничого відділу. Як і багато інших обителів, цей монастир надає допомогу знедоленим, тим, які були позбавлені свободи тощо. Частину коштів на соціально-благодійницькі цілі монастир отримує від реалізації продукції, виготовленої в монастирі [Релігійне життя в Україні. Православ'я // Релігійна панорама. – 2006. - №10. – С.11-12].

Назагал, відмова нинішньої Української держави від радянських підходів щодо можливості залучення церкви, монастирів до соціальної роботи серед населення, коли вважалося, що держава повинна самостійно справлятися з вирішенням соціального блоку проблем, відкрила широкі можливості для представників церкви, чернецтва займатися благодійництвом, а разом з цим - здійснювати апостольську

діяльність, поширювати віровчення своєї церкви на соціальних об'єктах, де раніше це було неможливо: в дитячих будинках, лікарнях, колоніях та тюрмах, в літніх таборах відпочинку, будинках-інтернатах для людей похилого віку тощо.

Продовжуючи давню концептуальну традицію західнохристиянських монастирів вбачати вищу мету своєї діяльності не у зреченні світу, а в його спасінні, бути не пасивним, а діяльним щодо церкви і суспільства, сучасні римо-католицькі, греко-католицькі монастирі, їх чернецтво в Україні займають більш активну позицію, аніж православні монастирі у зв'язках та діяльності поза монастирями, зокрема, у здійсненні соціально значущої діяльності; їх арсенал не лише декларованих в монастирських уставах (статутах), але й практикованих засобах і формах соціальної допомоги та сприяння у різних сферах на сьогодні значно ширший, мобільніший і результативніший.

При всіх позитивних трансформаціях чернечо-монастирського комплексу в незалежній Україні православним, греко-католицьким, римо-католицьким, старообрядницьким монастирям, чернецтву взагалі притаманний цілий ряд проблем об'єктивного та суб'єктивного характеру. Беручи до уваги свідчення, оцінки, констатації ієрархів, кліру, самого чернецтва УПЦ МП, УПЦ КП, УАПЦ, УГКЦ, РКЦ, враховуючи результати досліджень релігієзнавців, соціологів, урядовців у центрі й на місцях, що займаються релігійною сферою та державно-церковними відносинами, узагальнено ці проблеми можна звести до наступних:

- ✓ відсутність очікувано активного бажання молодих віруючих присвятити себе чернечому стану, поки що не справджені сподівання ієрархів на прихід сучасної молоді в монастирі [Див.: Повертаючись до давніх традицій монашого життя. – С. 13]. Перша сесія Собору монашества УГКЦ у вересні 2004 р. констатувала кризу чернечих покликань, що існує в наш час. Нині, зазначалось на Соборі, "кандидатів до монастирів втричі менше, ніж було колись" [Кожух Ф. Сильне монашество – сильна Церква // Патріярхат. – 2004. - №3. – С. 24]. На Ювілейному помісному Соборі УПЦ КП в 2001 р. також з жалем констатувалося, що в багатьох монастирях чернечий послух несуть фактично два-три ченці й актуальною є проблема поповнення монастирів новими ченцями [Див.: Євстратій (Зоря), ієромонах. Про значення чернечого життя в Православній Церкві // Ювілейний Помісний Собор УПЦ КП, 9-10 січня 2001 р. Документи і матеріали. – С. 58];

- ✓ брак серед новітнього чернецтва істинного подвижництва, підміна "духу самоосудження і прийняття на себе гріхів світу" "агресивністю і "ревністю не по розуму", що суперечить сенсу самого аскетизму" [Доповідь патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета на Помісному Соборі з нагоди 2000-ліття Різдва Христового. – С. 39];
- ✓ нестаток релігійних, духовних, моральних, гуманних вартостей, корупція, мафія, брехня або "матеріалістична жадоба володіти чимось, нехтування потребами й стражданнями слабших", що, за переконанням колишнього глави святого Чину Василя Великого, ієромонаха Діонісія Ляховича, проявляється "навіть по монастирях і в самій церкві" і кваліфікується ним як "духовне негативне убожество". Ці негативні характеристики сучасного чернецтва ієром. Діонісій підкріплює численними прикладами непослуху сучасних ченців при їх призначенні в інші монастирі, небажання залишати "теплі місця", ігнорування ними євангельських вимог самозречення, поміркованості, убожества; нагромадження ченцями власного майна тощо [Див.: Ляхович Діонісій, ієромонах ЧСВВ. Цит. праця. – С. 71-73];
- ✓ недостатня увага церков до діяльності монастирів та чернецтва, тим більше, що "без чернецтва, - як зауважує Патріарх УПЦ КП Філарет, - помісна церква втрачає свою силу";
- ✓ побутуюче серед частини православного, греко-католицького духовенства, кліру негативне ставлення до чернецтва [Див.: Комуні кат Секретаріату Синоду єпископів УГКЦ // Патріярхат. - 1999.- №11. – С. 21]; невдоволення частини місцевого духовенства панівним становищем у церкві чернецтва, хоч з діяльністю останнього пов'язаний цілий ряд негативних проявів, кричущих порушень християнської моралі та канонічного права [Див.: Єленський В. Розлом // Людина і світ. – 2000. - №6. – С. 7];
- ✓ брак добре підготовлених вчителів, вихователів, які можуть на належному рівні здійснювати навчання та виховання молодих ченців у монастирях та згромадженнях, школярів у гімназіях при греко-католицьких монастирях тощо, у зв'язку з чим окремі навчальні заклади на базі монастирів доводиться закривати;
- ✓ надмірне захоплення монастирів, особливо тих, що відроджуються, господарською діяльністю, забезпеченням фінансово-господарською самодостатністю монастиря на

шкоду невідкладному налагодженню, впорядкуванню та вдосконаленню духовного життя чернецтва як головного в діяльності монастирів;

- ✓ триваюча практика проживання ченців та черниць поза монастирями, "у миру", служіння ченців у священному сані парафіяльними священиками, що за радянських часів була явищем вимушеним, а на сьогодні повинно бути подоланим чи стати винятком [Див.: Євстратій (Зоря), ієромонах. Цитована праця. – С. 25];
- ✓ все ще значний відсоток серед духовенства та чернецтва РКЦ на території України духовних осіб-іноземців;
- ✓ втягнення (явне чи латентне) частини монастирів, чернецтва в міжцерковне, міжконфесійне протистояння, в акції політичного характеру, особливо в період передвиборних кампаній та ін.

Наведені з посиланнями на переважно церковні джерела проблеми далеко не вичерпують всього переліку складностей, які доводиться розв'язувати сучасному чернецтву та церквам в Україні. У кожному випадку та чи інша проблема має свої причини чи комплекс причин об'єктивного та суб'єктивного характеру. Такими причинами, зокрема, є:

- ✓ тривалий період здійснюваного в СРСР та УРСР курсу на побудову безрелігійного суспільства, зорієнтованого на науково-матеріалістичні цінності і витіснення цінностей релігійних, що в 20-30-ті, 50-70-ті роки супроводжувався закриттям церков та монастирів, а в 40-80-ті роки ХХ ст. на західноукраїнських землях – утриманням на нелегальному становищі чи в засланні греко-католицького чорного та білого духовенства. Внаслідок цього в діяльності православних, греко-католицьких, римо-католицьких монастирів та чернецтва в Україні фактично відбулася перерваність в кілька десятиліть, що спричинила до втрати, значною мірою, тисячолітнього досвіду діяльності монастирів як релігійно-духовних центрів, де мали наочно реалізовуватися ідеали християнського життя;
- ✓ тривало діючі наслідки здійснення в Україні в ХVIII-ХХ ст. російською синодальною церквою курсу на ліквідацію національних особливостей православної церкви та монастирів в церковному устрої, управлінні, в літургії, обрядах, освіті, церковно-монастирському книгодрукуванні тощо під приводом уніфікації, боротьби з "латинством", що денационалізували, деморалізували значну частину українського чернецтва та духовенства, породили тип ченців, байдужих до національних

- інтересів, до національної культури; у яких внутрішнє благодатне життя підміняється зовнішнім благочестям, а копітка духовно-місійна робота по утвердженню своєї віри та церкви - численними апеляціями до державних структур;
- ✓ складнощі відродження монастирів, чернечого життя в Україні, спричинені чинниками економічного, фінансового, матеріального характеру (тривалий кризовий стан економіки, що ускладнював можливість фінансової допомоги; значний відсоток знищених чи зруйнованих культових споруд, монастирських будівель, втраченого культового майна, майна господарського призначення; неможливість з різних причин оперативної передачі колишніх культових будівель, приміщень з державної чи комунальної власності у власність релігійних громад тощо);
 - ✓ зміни в ставленні в цивілізованих країнах, як на Заході, так і на Сході до явища чернечого покликання, поширеність негативного ставлення серед молоді до "прийняття довічної професії" і зв'язаних з цим целібату, убогства тощо;
 - ✓ демографічна криза в Україні, що своєрідно позначилася і на церковно-монастирському комплексі;
 - ✓ перетворення частини монастирів і монастирських комплексів в об'єкти міжцерковного протистояння (греко-католицько-православного, міжцерковноправославного), посиленого втручанням державно-адміністративних, партійно-блокових, націонал-патріотичних чинників тощо;
 - ✓ брак уваги церков, зайнятих самоутвердженням в новітньому українському суспільстві, міжцерковними суперечками, боротьбою за багатомільйонний загін неофітів з числа байдужих до релігії чи невіруючих, до діяльності монастирів та чернецтва;
 - ✓ прихід у відроджені українські монастирі у 90-ті роки м.ст. і пізніше значної частини малодосвідчених, недостатньо освічених у церковному і духовно-аскетичному житті людей та ін.

Чи не найскладнішою проблемою християнського чернецтва в сучасній Україні, на нашу думку, є проблема розбудови монастирсько-чернечого комплексу, коли є перед собою надзвичайно висока планка чернечого суспільного служіння періоду Київської Русі та Могиллянської доби. Служіння нинішньому українському суспільству, що вже не може повторити колишнього подвижництва києворуських ченців-інтелектуалів у літописанні, рукописному письменництві та

церковно-монастирському книгодрукуванні, у запровадженні української мови, у виконанні патріотичної місії об'єднання Русі перед зовнішніми загрозами, утвердження самодостатньої вітчизняної церкви та ін.

Тенденції, що мають місце в діяльності чернечо-монастирського комплексу сучасної України, засвідчують, що, не обмежуючись налагодженням і вдосконаленням літургійно-молитовного, внутрішньо-духовного життя, українське чернецтво веде пошук своєї соціально значущої ніші, у якій чернецтво за результатами свого суспільно-церковного служіння наблизилось би до історичних взірців.

6. СТАН ПІЗНЬОПРОТЕСТАНТСЬКИХ КОНФЕСІЙ

Течії пізнього протестантизму – баптисти, п'ятидесятники, адвентисти, а також Свідки Єгови існують в Україні понад сто років. За радянської влади названі конфесії знаходилися в стані постійного адміністративного тиску, були об'єктом партійно-ідеологічної критики, атеїстичної пропаганди. П'ятидесятники фактично були заборонені і не підлягали реєстрації, оскільки після ініційованої державними органами в Москві «серпневої угоди» 1945 р. були насильно приєднані до євангельських християн-баптистів. Свідки Єгови від самого початку встановлення радянської влади в Західній Україні (1939 рік) були оголошені «антирадянською сектою», а тому владою були заборонені. У березні 1951 р. щодо Свідків Єгови здійснено акт геноциду: за «Доповідною запискою Міністерства державної безпеки СРСР», схваленою особистим підписом Й. Сталіна, всі Свідки Єгови разом з сім'ями (7650 осіб) були вислані з України на вічне поселення до Сибіру без права повернення в Україну, а їхні домівки і майно були конфісковані державою.

Складні процеси відбувалися в ці роки у середовищі баптистів і адвентистів. Правоохоронні органи щодо цих конфесій здійснювали політику жорсткого контролю, постійних репресій та провокованих ними розколів, утворення опозиційних або паралельних угруповань, нищення організаційної структури.

За 17 років української незалежності названі протестантські течії пройшли шлях від сектантських утворень до оцерковлення. Відбулися докорінні **інституалізовані зміни**. Умови їхнього існування в тоталітарній радянській державі спричиняли їхню закритість щодо